

Dichter René De Clercq als flamingant — Voor Vlaanderen en Groot-Nederland

Koen HULPIAU

In een eerste artikel hadden we het over De Clercq als jonge flamingant vóór de Eerste Wereldoorlog. In een tweede bijdrage zetten we uiteen hoe De Clercq betrokken was bij de opkomst van het activisme in Nederland tijdens het eerste oorlogsjaar. In onderhavige bijdragen brengen we de beschrijving van zijn engagement in de Groot-Nederlandse Beweging, zijn terugkeer naar België en zijn rol in het activisme hier te lande. Het zal blijken dat zijn Groot-Nederlandse overtuiging zijn politiek doen en laten in sterke mate heeft bepaald¹. Dat hoeft ons niet te verwonderen.

Het besef van verbondenheid met het Noorden leeft bij hem reeds lang vóór de oorlog. Als student neemt hij deel aan de Nederlandsche Taal- en Letterkundige Congressen te Nijmegen in 1901 en te Kortrijk in 1902² en van 1903 af stuurt hij zeer vaak verzen naar het literaire tijdschrift *Groot Nederland*, waarvan de omschrijving „maandschrift voor den Nederlandschen Stam” hem sterk aanspreekt. Bovendien laat hij van 1907 af al zijn werken in het Noorden uitgeven en hij voelt zich als dertigjarig schrijver zeer vereerd met zijn opneming als buitenlands lid in de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde te Leiden in 1908. Hij drukt zijn gevoel van stamverwantschap reeds expliciet in verzen uit: „Is 't Noorden het hoofd met kloek verstand, / Het Zuiden is 't harte van Nederland”³. Het thema komt herhaaldelijk terug in zijn artikelen in *De Witte Kaproen* in 1911 en 1912⁴.

De Groot-Nederlandse gedachte

We wezen in onze voorgaande bijdrage reeds op de contacten die De Clercq onderhield met de Groot-Nederlandse kringen te Utrecht tijdens het eerste

1. Voor de ruimere historische context verwijzen we naar: H. Elias, *Vijfentwintig jaar Vlaamse Beweging*, deel I, Antwerpen 1969; A. Willemsen, *Het Vlaams-nationalisme*, Utrecht 1969, 28-152; L. Wils, *Flamenpolitiek en activisme*, Leuven 1974.

2. In Kortrijk leest hij een van zijn eerste bundels: *Natuur*, St.-Martens-Latem, z.j. (1903). Daarover de *Handelingen* van de congressen.

3. In de bundel: *Toortsen*, Amsterdam 1909, 77.

4. Daarover in onze eerste bijdrage: *Wetenschappelijke Tijdingen*, 41, 4 (1982) 212-225.

oorlogsjaar. Dadelijk na zijn afzetting in oktober 1915 treedt hij toe tot de redactie van het maandblad *Dietsche Stemmen*, uitgegeven „om in deze voor den geheelen Nederlandschen Stam kritieke ure het zuiver Nederlandse Standpunt te belichten”. Hij laat daarin zijn pamflet *Havere tegen Vlaanderen* verschijnen⁵ en ook het gedicht *Aan Koning Albert*⁶, een bevestiging van zijn trouw, maar met daarin ook de verzen :

Wij vragen, Sire, ons recht ;
Geen voordeel en geen gunsten,
Maar driemaal, dringend : recht, recht, recht. (XXI, 1-3)

Het aantal bijdragen van De Clercq in dit blad, dat op een vrij hoog niveau staat, blijft beperkt. Hij voelt zich met zijn doorgaans door het gevoelde beheerste journalistiek en verzen beter thuis in *De Toorts*, van 10 juni 1916 af als weekblad uitgegeven door dezelfde groep. Ook in dit blad lezen we : „Wij willen onze ruimte wijden aan de bespreking van de belangen van den Dietschen Stam”. De dichter schijnt er zich niet van bewust dat Duitsland deze bladen financieel steunt met heel andere doeleinden⁷. Hij wordt enkel gedreven door gevoelsmotieven en door een Groot-Nederlandse bekommernis die niet verder gaat dan culturele en economische samenwerking in het belang van beide volksgroepen. In het eerste nummer lezen wij zijn zeer toepasselijk *Lied van Groot-Nederland*, opgedragen aan Frits Coers, de man die de term „Groot-Nederland” ingang deed vinden.

De Clercq heeft, na het verdwijnen van *De Vlaamsche Stem*, nu weer een spreekbuis gevonden en laat daarin „één na één [zijn] rukkende liederen los”⁸. Ze worden geregeld overgedrukt door de activistische pers in België en het bewustzijn van zijn invloed als dichter spreekt hij uit in menig vers. Hij voelt zich opnieuw goed in zijn rol als poeta vates. Eén voorbeeld slechts : de laatste strofe uit *Boden*.

Als de wind scherp waait en de zon klaar schijnt
en er ruischt een geweld in de noordluchtstreken,
mijn liederen, Vlaanderen, mijn liederen zijn 't,
't is uw. Lente die door komt breken.

De voogden, het lapidaire *Gent*, *Aan Vlaanderen*, *Krachtlied*, *De Vlaamsche smeder*, *Boden*, *Daar is maar één Vlaanderen*, het beeldrijke *De schaduwen*, *De belofte*, *Ons Brussel*, *Vlaamsch Brussel* en andere strijdliederen,

5. Daarover in ons vorig artikel : *Wetenschappelijke Tijdingen*, 42, 2 (1983) 83-96.

6. 1, 8 (juni 1916) 130-133.

7. Over het aandeel van de Duitsers in de Groot-Nederlandse Beweging : L. Wils, *De Groot-nederlandse Beweging 1914-1944. Ontstaan, wezen en gevolgen*, in : *Acta. Colloquium over de geschiedenis van de Belgisch-Nederlandse betrekkingen tussen 1815 en 1945. Brussel 10-12. 12. 1980*, Gent 1982, 415-450.

8. Brief De Clercq-Borms, 03.04.16, in : *Het Vlaamsche Nieuws*, 17.05.16.

die soms nu nog actueel zijn, hebben, vooral getoonzet, vaak grote bekendheid verworven. Een deel ervan vinden wij reeds in de eerste uitgave van *De noodhoorn*⁹. De Clercq wordt de bard van het activisme. Wat zij denken en voelen, vinden de activisten, en ook andere flaminganten, in zijn verzen op vaak rake wijze verwoord¹⁰.

Trots op de meeslepende kracht van zijn dichterlijk woord en zelfbewust, schrijft hij *De harde getuigenis*¹¹:

Maak u uit den drijf van mijn bewogen woord,
Zoo gij houdt van rust, van kalm getalm en traagheid.
Wie van stee tot stee den klaren noodhoorn hoort,
Laat den murwen sleur, het loom gemak, de laagheid,
Moet met mij naar strijd en arbeid voort.

...

Zweeg uw dichter, Vlaanderen, ach, wie zou getuigen?
Broeders, die mij hoort, wat hurkt gij om den haard?
Ruggen wil ik rechten die voor onrecht buigen,
Oogen bliksem geven en de vuist een zwaard.
Valt mijn schoon volk, zoo mag het al in duigen. (I en III)

Hij levert voor *De Toorts* ook een aanzienlijk aantal artikelen. Ze staan meestal in het teken van de Vlaamse strijd en hebben vaak een polemisch karakter. Er spreekt bitterheid uit over de manier waarop Vlamingen in België werden en worden behandeld. Hij klaagt de misstanden aan en meent dat de Vlamingen het recht hebben uit de handen van de bezetter aan te nemen wat hun door de Belgische regering werd ontzegd: de vernederlanding van de Gentse universiteit bij voorbeeld¹². Het valt nochtans op dat hij nooit een anti-Belgisch standpunt inneemt, ook niet in zijn verzen. Hij blijft, zoals destijds in *De Vlaamsche Stem*, voorwaardelijk loyaal en ziet Vlaanderen nog steeds als een autonoom deel in het Belgische staatsverband. Zijn Groot-Neerlandisme heeft vooralsnog geen politieke inhoud. Ook dat verwoordt hij, maar dan voornamelijk in verzen: *Coers' lied*, *Naar broedren!*, *De klimmenden* en het reeds genoemde *Lied van Groot-Nederland* met de laatste strofe:

9. *De noodhoorn*, Utrecht 1916. Deze bundel wordt, aangevuld met recente verzen, in 1917 als volksuitgave herdrukt op tweeëndertigduizend zeshonderd exemplaren onder de titel *Vaderlandsche liederen* en tijdens propaganda-avonden verspreid. Hierover: Rudiger, *Flamenpolitiek*, Brussel z.j. (1922), 40-42. Later volgen nog verscheidene vermeerderde uitgaven van *De noodhoorn*. De gedichten die wij noemen of citeren, komen er alle in voor.

10. *Daar is maar één Vlaanderen*, dat wellicht het meest bekend werd, verschijnt op 20 januari 1917 in *De Toorts* en wordt op 31 maart reeds opnieuw gedrukt met de muziek van Jef Van Hoof.

11. Eerste publikatie in: *De Toorts*, 2, 23 (16.06.17) 5.

12. De Vlaamsche puzzle, *De Toorts*, 1, 14 (09.09.16) 7-8.

Hollandsch, Vlaamsch, Zuid-Afrikaans,
Slechts de naam is anders.
Boven 't vlak des oceaans,
Boven ruimte, boven tijd,
Staan wij in der geesten strijd,
In weelde, in nood,
Trots krijg en dood,
Drieéénig groot,
Groot-Nederlanders.

Het Nationaal Vlaamsch Comiteit

De Clercq onderhoudt, net als sommigen van zijn geestesgenoten, weinig directe contacten met de Vlamingen in België. Ze laten er zich zelfs toe verleiden, cavalier seul te spelen. Zo ondertekent de dichter op 5 januari 1917 samen met Leo Meert een telegram aan de Amerikaanse president Wilson naar aanleiding van diens vredesnota. Ze treden op in naam van het tot op dat moment onbekende „Nationaal Vlaamsch Comiteit tot verdediging van de Vlaamsche Zaak in België, tijdelijk in Holland gevestigd”. Ze beweren te spreken in naam van „vier millioen van de Belgische bevolking” en drukken de hoop uit dat bij een herstel van België ook autonomie zal worden verzekerd aan het Vlaamse volk¹³. Het initiatief wekt de spotlust in Nederland en de ergernis van de activisten in België¹⁴. De zaak komt hier reeds op 7 januari ter sprake tijdens een vergadering van Vlamingen die een tijd later de Raad van Vlaanderen zullen stichten¹⁵. Een paar dagen later stuurt hetzelfde Comiteit een brief aan eerste minister De Broqueville en pleit het voor de erkenning van de rechten en de noden van het Vlaamse volk in België. Maar het geeft tevens blijk van gevoelens van oprechte vaderlandsliefde¹⁶. De brief wordt nu ook door Karel Van den Oever en door de minder bekende Dirk De Vos ondertekend.

De activisten in België komen tot het besef dat ze de Vlamingen in Nederland in de actie moeten betrekken. Bij de voorbereiding van de Raad van Vlaanderen wordt met de Politische Abteilung overeengekomen dat men de activisten uit Nederland zal laten overkomen op voorwaarde dat ze in België blijven¹⁷.

13. *De Toorts*, 1, 31 (06.01.17) 2.

14. *De Amsterdammer* bijvoorbeeld publiceert een karikatuur van De Clercq, gearmd tussen de Duitse keizer en de Amerikaanse president. Ze wordt overgenomen door *De Toorts*, 2, 2 (20.01.17) 8.

15. Behalve de reeds vermelde historische werken ook: A. Faingnaert, *Verraad of zelfverdediging?*, Kapellen 1932, 502-507.

16. *De Toorts*, 2, 1 (13.01.17) 2-3.

17. A. Faingnaert, 513.

Op 2 februari heeft een delegatie in Nederland een vergadering met een groep Vlamingen daar; de delegatie verzoekt, een nogal vage motie te onderschrijven, die neerkomt op de eis tot volledige autonomie voor Vlaanderen. De groep in Nederland weigert. De Clercq, die zijn bijbelverhaal *Tamar* schrijft, was niet aanwezig, maar Dirk De Vos schrijft hem over de ontmoeting. Hij vermeldt onder meer: „Het zou me dus niet verwonderen dat geen onzer er nog in slagen zal naar Vlaanderen te gaan”. Anderzijds verbergt hij De Clercq niet dat precies hij (De Clercq) momenteel niet goed gezien is. Er zou bij de Duitse overheid zelfs op aangedrongen zijn, De Clercq c.s. geen paspoort te verlenen¹⁸. Een en ander wijst erop dat er wel een neiging was naar België terug te keren, maar dat meningsverschillen een hinderpaal vormden.

Maar er is meer. Men gaat zowaar geloven in een toenadering tot de passieven. Net op het ogenblik dat Van den Oever in *De Toorts* begint te ijveren voor meer eenheid onder de Vlamingen en ter verdediging van Van Cauwelaert aanvoert dat diens flamingantisme evenmin verdacht is als dat van De Clercq, verstevigt de Jong Vlaming Rietjens echter zijn greep op het blad en steunt hij het initiatief om de Raad van Vlaanderen te stichten¹⁹. Het leidt tot een merkwaardige tegenstelling in de houding van de redactie²⁰.

De Clercq schippert aanvankelijk nog wat, maar komt toch duidelijk onder de invloed van Rietjens²¹. Hij pleit nog eens extra voor de volstrekte neutraliteit van België in het conflict. „Onverduitscht, onverfranscht” is nog steeds zijn devies. Daarom moeten de Vlamingen de handen vrij houden ten overstaan van elk der partijen. Het doel moet blijven: „Vrij Vlaanderen in Vrij België”, want: „In de toekomst willen we geen dienaars zijn noch van Duitschland [...]. Noch van de Entente [...]. Noch van de Belgische Regering”. En om zelfbestuur mogelijk te maken, moeten de grondslagen gelegd worden voor een „Nationale Partij”. Met andere woorden, hij is wel voor de oprichting van de Raad van Vlaanderen²².

Medio april 1917 heeft De Clercq echter reeds resoluut gekozen. Het Comité en een deel van de *Toorts*-redactie maken voorbehoud met betrekking tot wat zich in Vlaanderen afspeelt. Ze pogen wel de verantwoordelijkheid daarvoor en ook voor het feit dat Vlamingen uit Nederland naar België zullen terugkeren, ten dele op de rug van de regering te schuiven²³. Eén van

18. Brief Dirk De Vos-De Clercq, 03.02.17, A.D.C. (= Archief familie De Clercq).

19. *De Toorts*, 2, 6 (17.02.17).

20. Zo gebeurt het dat in hetzelfde nummer de Zuidafrikaanse professor Bodensteyn de evolutie in Vlaanderen met leedwezen bekijkt, terwijl Rietjens die toejuicht: *De Toorts*, 2, 10 (17.03.17).

21. Leo Picard getuigt dat Rietjens als een schaduw De Clercq op de hielen zat: brief Picard-Hulpiau, 03.09.73.

22. Een waarschuwend voorbeeld, *De Toorts*, 2, 10 (03.03.17) 3-4.

23. Brief aan Koning Albert, *De Toorts*, 2, 14 (14.04.17) 2-3, mede ondertekend door De Clercq.

hen die tot terugkeer hebben besloten, is De Clercq. Welke zijn de motieven en omstandigheden welke die beslissing verklaren ?

Omtrent de terugkeer van René De Clercq

De Raad van Vlaanderen heeft zich al dadelijk na zijn ontstaan op 4 februari 1917 bijzonder onpopulair gemaakt door de geruchtmakende reis naar Berlijn. Om de schade te herstellen, moeten niet-gecompromitteerde, liefst door het volk geliefde mannen aangesproken worden. Men wil daarom de geestesverwanten uit Nederland te hulp roepen. Die kunnen in België meer bijdragen door medewerking dan door cavalier seul te spelen. De Clercq kan zonder twijfel goede diensten bewijzen. Hij is ook de eerste die zich „ter beschikking kwam stellen”²⁴. Op 22 april deelt Tack op een vergadering van de Raad van Vlaanderen mee dat De Clercq, Leo Meert en Rietjens bereid zijn in de Raad te zetelen²⁵.

August Borms, die sedert zijn studententijd een goede vriend van De Clercq is gebleven, heeft deze overgehaald om de stap te wagen²⁶. Na de voltooiing van *Tamar* duikt de dichter uit zijn literaire droomwereld hals-over-kop weer in de realiteit en meteen in het activisme: „Nu mag Vlaanderen mij roepen, elke dag”. In emotionele termen keert hij zich af van de kunst die „lui maakt voor andere arbeid” en wendt hij zich naar de „strijd die machtig lokt”. Die wat grootsprakerige geestdrift toont aan dat hij bij zijn besluit wordt bewogen door een dosis ijdelheid en door een romantische liefde voor Vlaanderen. Wie bij de inhoud van de verzen uit die tijd blijft stilstaan, wordt getroffen door het heimwee dat eruit spreekt, de sterke innerlijke bezieling, de vaste wil om voor Vlaanderen wat te doen en de trotse overtuiging dat de flaminganten zijn strijdbare taal niet zullen weerstaan.

Maar De Clercq blijft sceptisch: „Wij zullen eens zien hoe lang of het hier zal duren”, zou hij bij zijn terugkeer hebben gezegd²⁷. De aanzienlijk betere materiële omstandigheden waarin hij als conservator van het Wiertz-museum te Brussel zal kunnen leven, zullen dan ook wel doorslaggevend geweest zijn bij zijn beslissing.

24. A. Faingnaert, 660.

25. *Les Archives du Conseil de Flandre (Raad van Vlaanderen) publiées par la Ligue nationale pour l'unité belge*, Brussel z.j. (1928), 12.

26. Getuigenis Elza De Clercq, Sint-Niklaas, 24.07.67. Dat hij zijn besluit bekendmaakt in een open brief aan Borms, wijst ook in die richting: *De Toorts*, 2, 16 (28.04.17) 2-3. De citaten verder in onze tekst komen eveneens uit de brief.

27. A. Jacob, Levensbericht. René De Clercq, in: *Jaarboek van de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde te Leiden 1936-1937*, Leiden 1937, 141.

Het propaganda-apparaat van de Raad van Vlaanderen wil de terugkeer van De Clercq maximaal te nutte maken. Het moet voor de dichter een triomf worden.

De gelegenheid daartoe is de Guldensporenviering. De Clercq zal tweemaal optreden : op 10 juli te Brussel en op 11 juli te Antwerpen. Alles wordt op termijn voorbereid en behoorlijk ingekleed. Schijnbaar verrast meldt *Het Vlaamsche Nieuws* op 17 juni 1917 : „Op het laatste ogenblik vernemen wij, dat dichter René De Clercq, uit Holland teruggekeerd, het woord zal voeren op onze Sporenviering. Goed nieuws dus!”. Verder worden zowat overal in Antwerpen en Brussel affiches aangebracht : „René De Clercq komt”²⁸.

In beide steden is zijn optreden het hoogtepunt van de viering : „[...] er wordt gewuifd met hoeden en zakdoeken [...] terwijl een machtige ovatie maar altoos zwelt”. Hij brengt nog eens het relaas van zijn ophefmakende afzetting, maar staat ook nog steeds op het standpunt : een autonoom Vlaanderen in een hersteld België. Hij maakt een grote indruk en wordt figuurlijk en letterlijk op handen gedragen²⁹. Emmanuel De Bom rapporteert op 14 en 15 juli in de *Nieuwe Rotterdamsche Courant* over de indrukwekkende geestdrift die de dichter heeft gewekt en concludeert : „Want waarlijk, ik die mijn hoofd heb koel gehouden, hoe vaak het hart ook weende, heel dezen schrikkelijken oorlog lang, ik kan getuigen : een liefde als die ons volk dezen man toedraagt, is iets eenigs : René De Clercq is op dit ogenblik de populairste Vlaming, hij wordt op de armen gedragen, en wee hem die een haar aan zijn hoofd mocht krenken”.

Hoofdredacteur van de *Gazet van Brussel*

De Clercq heeft zich als conservator van het Wiertzmuseum met zijn gezin in zijn ambtswoning aan de Vautierstraat gevestigd. Maar de goed bezoldigde sinecure wordt hem slechts toegespeeld opdat hij zich zou inzetten voor het activisme. Op 29 juli legt hij de eed af als lid van de Raad van Vlaanderen. Hij zal bovendien fungeren als hoofdredacteur van de *Gazet van Brussel*.

Dit laatste gebeurt onder druk van de groep Jong Vlaanderen, die de meest extreme activistische standpunten voorstaat. Het blad heeft onder leiding van Adolf Peremans een relatief gematigde koers gevaren³⁰. Het staat op

28. *Akte van beschuldiging*, 6.

29. Verslagen in : *Gazet van Brussel*, 11.07.17 en *Het Vlaamsche Nieuws*, 13.07.17.

30. Algemeen : A. Van Herreweghen, De „*Gazet van Brussel*” 1914-1918, in : *De Vlaamse Beweging tijdens de Eerste Wereldoorlog. Mededelingen van het colloquium ingericht te Leuven op 15 en 16 november 1974*, Leuven 1974, 144-153, met enige reserve voor bepaalde onnauwkeurigheden.

het standpunt dat België moet blijven bestaan met autonomie voor beide landsdelen. Het blad staat argwanend tegenover de Raad van Vlaanderen en besteedt weinig aandacht aan diens werking. Het is ook de Jong Vlamingen niet gunstig gezind. Dezen hebben met het verdwijnen van *De Vlaamische Post* te Gent hun orgaan verloren en willen vat krijgen op het Brusselse blad. Zij hopen dat De Clercq, die destijds toch het manifest van Domela ondertekende en die sedert enige tijd weer door Jong Vlaanderen wordt bewerkt, door zijn imponerende persoonlijkheid en zijn gezag als dichter daartoe de geschikte man zal zijn. Zijn standpunten zijn sedert zijn wederoptreden tijdens de Guldensporenvieringen sterk naar die van Jong Vlaanderen toegegroeid. In een interview met de Waalse activist Paul Ruscart spreekt hij zich voor het eerst uit voor de volledige politieke scheiding van de twee landsdelen. Maar de Groot-Nederlander die hij is, ziet dat slechts als een stap naar zijn uiteindelijk ideaal: „un Etat néerlandais englobant dans son sein les Flandres”. Hij wil voortaan dus niet alleen culturele en economische, maar ook politieke banden met het Noorden³¹.

Het aantreden van De Clercq als hoofdredacteur wordt in de *Gazet van Brussel* heel wat luister bijgezet. Zijn naam verschijnt op 26 augustus voor het eerst in de kop van de krant. Midden op de eerste bladzijde komt zijn — mogelijk voor de gelegenheid geschreven — gedicht *Waarheidsliefde*, waaruit indirect de ernst moet blijken waarmee hij zijn taak opvat. In een hoofdartikel wordt hij geestdriftig begroet; tevens wordt erop gewezen dat het blad zijn vroegere gematigde koers zal blijven volgen. Kennelijk wil men de lezers geruststellen. In „Een woord tot de lezer” bevestigt De Clercq op 28 augustus zijn intentie „met hart en ziel” te geven wat van hem wordt verwacht. Dat is dan blijkbaar vooral wat het meer extreme activisme van hem verwacht.

Het valt inderdaad op dat het blad onder zijn hoofdredacteurschap heel wat meer belangstelling opbrengt voor de Raad van Vlaanderen. Er komt ook meer aandacht voor Nederland, terwijl de gevoelens vroeger vrij koel, zelfs negatief waren. Dit is dan duidelijk de inbreng van De Clercq zelf. Anderzijds zijn het de bijdragen van Balder (d.i. Adolf Peremans) die de strekking van de krant in hoofdzaak blijven bepalen.

De eerste artikelen met een persoonlijk accent vinden we pas in oktober. Het is niet zonder belang dat De Clercq in enkele daarvan bij de Vlamingen meer begrip en sympathie tracht te wekken voor de Nederlanders. Hij neemt het ook voor Nederland op als het door Engeland onder druk wordt gezet om zijn vloot in te zetten in de oorlog³². Nadrukkelijk anti-Engels schrijft hij in *Bommenaanslag op Antwerpen*. In het hekeldicht *Grijpland*, dat hij

31. *La Belgique*, 20.08.17.

32. In Holland, 06.10.17; De druk op Nederland, 19.10.17.

eraan toevoegt, schrijft hij : „Grijpland, / nijpland, / Engeland”³³. Die anti-Engelse toon is nochtans niet nieuw in het blad. Samen met de recente houding van de Britten tegenover Nederland geeft de nog levendige herinnering aan de Zuidafrikaanse Vrijheidsoorlogen voldoende grond, om bij Groot-Nederlander De Clercq en geestesverwanten de afkeer voor Engeland te versterken. Groot-Nederland reikte immers „Boven 't vlak des oceaans” tot in Zuid-Afrika. De contacten en het gevoel van stamverwantschap waren sedert vele jaren vrij intens.

Het grootste deel van zijn artikelen houdt verband met de Vlaamse strijd. Hij keert zich misprijzend tegen de passieven, de „kat-uit-de-boomkijkers”. De activisten daarentegen zijn idealisten³⁴. Anderzijds stelt hij vast dat Vlaanderen zijn vertrouwen in de regeerders verloor. Er is nog slechts „het vertrouwen in onszelf, in het Vlaamsche volk, in de Vlaamsche leiders en in de Raad van Vlaanderen”. Van deze laatste verwacht hij niets minder dan de redding van Vlaanderen³⁵. Dat is een duidelijke stellingneming en een opvallend nieuw geluid in de krant. De Clercq omspeelt nu geregeld deze thema's en brengt zodoende meer radicalisme.

Het toenemende radicalisme van de Raad van Vlaanderen en de behoefte om de vruchten van de strijd te oogsten, desnoods tegen de Duitsers in, krijgen door toedoen van De Clercq eveneens een echo in de *Gazet van Brussel*. Precies een maand voordat de Raad van Vlaanderen de zelfstandigheid van Vlaanderen uitroept, bepleit hij deze zelfstandigheid : „Niet langer is de leus een vrij Vlaanderen in een vrij België. De meeste stemmen verheffen zich uitsluitend voor een zelfstandig Vlaanderen”³⁶. Op die manier anticipeert hij op beslissingen van de Raad en poogt hij er bij voorbaat zijn lezers voor te winnen. Zelfs de gematigde Peremans laat zich een tijdlang erdoor meeslepen. De Jong Vlamingen moeten wel tevreden zijn.

Wij hebben in het verleden echter vaker kunnen vaststellen dat De Clercq niet voor de journalistiek in de wieg was gelegd. Ook nu weer bekoelt zijn ijver al gauw. Bovendien is hij geen leider en heeft hij geen klare politieke denkbeelden. Peremans slaagt er dan ook in het blad weer naar zijn hand te zetten ; zeer tot ongenoegen van de Jong Vlamingen, zoals verder zal blijken.

Dat tekort aan standvastigheid in denken en handelen merken we ook in het optreden van De Clercq in de Raad van Vlaanderen.

33. 01 en 02.11.17. Eerste publikatie van het gedicht : *De Toorts*, 2, 34 (01.09.17) 5.

34. Passieven, 09.10.17.

35. Vertrouwen, 13.10.17.

36. België en Vlaanderen, 22.11.17.

Propagandist van de Raad van Vlaanderen

Uit alle bronnen leren we dat de dichter geen vooraanstaande rol speelt in de Raad van Vlaanderen. Het feit dat hij eerst lid wordt van het bureau en daarna zelfs ondervoorzitter, heeft niet veel te betekenen. Concreet impliceert dit wel dat hij in de Oberkommission mee de contacten verzorgt met de bezettende overheid. Maar de Duitsers houden zelf alle touwtjes stevig in handen.

De dichter wordt ingeschakeld voor de propaganda, want: „Iedereen wil De Clercq zien en hooren”³⁷. A. Faingnaert, hoofd van het propagandabureau van de Raad, beschrijft hem als de spreker die „imponereert door zijn verbluffend zelfgevoel, en wiens levendigheid en uitbundigheid steeds boeit en tot de daad aanzet tegelijk”³⁸.

Na een enthousiaste start treedt De Clercq weldra alleen nog tijdens grotere meetings op. Wel worden zijn verzen overal geestdriftig voorgedragen of gezongen. Hij voelt meer voor de propaganda-tournees in Duitsland. Hij houdt er talloze toespraken en voert het woord voor de afdelingen van de Deutsch-Flämische Gesellschaft³⁹.

Een echte triomf beleeft hij te Göttingen van 17 tot 22 november 1917, tijdens een bijna vier weken lange reis in Duitsland⁴⁰. Zijn contacten in Berlijn hebben hem geleerd dat men er de Vlaamse problematiek niet begrijpt. Hij brengt daarover verslag uit voor de commissie buitenlandse zaken van de Raad⁴¹. Een paar dagen later wordt hij samen met de meer gematigde A. Van Roy opnieuw naar Berlijn gestuurd. Hij moet de Duitse socialisten winnen voor de standpunten van de activisten. De reis levert geen resultaat op: „weil es allen sozial-demokratischen Führern, mit denen er sprach, an völkischem Bewusstsein und Rassengefühl mangelte”⁴². De verklaring is veel eerder dat de Duitse socialisten zich door E. Anseele lieten informeren⁴³. En die liet vast een heel andere klok luiden. Tijdens een woelige vergadering van de Raad op 22 december brengt De Clercq andermaal verslag uit en treedt hij Borms bij in zijn pleidooi voor een initiatief om uit het immobilisme te geraken. Hij meent dat men in Berlijn veel moet vragen om weinig te krijgen. De vergadering beslist de zelfstandigheid van Vlaanderen uit te roepen⁴⁴.

37. *Gazet van Brussel*, 03.10.17.

38. A. Faingnaert, 661.

39. Diverse kranteverlagen, onder meer in de *Gazet van Brussel* en verder: A. Jacob, *Levensbericht*, passim.

40. Verslag in: *Onze Taal*, 24.11.17, 509-510.

41. *Archives*, 110.

42. F. Fromme, *Begegnungen mit Vlamen*, Brussel 1942, 27.

43. *Archives*, 63; zie ook: L. Wils, *Flamenpolitik*, 221.

44. A. Faingnaert, 693-721.

De Clercq onderhoudt zo goed mogelijk de contacten met zijn Dietse vrienden in Nederland. Zijn naam blijft fungeren in de redactie van hun bladen en *De Toorts* wijst daar zelfs nadrukkelijk op⁴⁵. Op 22 september 1917 vraagt hij aan het bestuur van de Raad van Vlaanderen een toelage voor beide bladen⁴⁶. Even later stelt hij, met de steun van Borms, voor dat in het nieuw bestuur mannen zouden worden gekozen die goed bekend zijn in Nederland⁴⁷. Misschien was er persoonlijke ambitie in het spel, zeker was er de bekommernis om de contacten tussen Noord en Zuid te bevorderen. Hij reist nu en dan naar Nederland of combineert een tournee in Duitsland met een verblijf in het Noorden, bij voorbeeld om als ondervoorzitter de eerste bestuursvergadering van de Dietsche Bond bij te wonen, waarvan hij de stichting op 23 juni 1917 heeft helpen voorbereiden. Hij verdedigt er de werking van de Raad van Vlaanderen⁴⁸. Hij is in de maanden die volgen, nog herhaaldelijk in Nederland, om de relaties te onderhouden.

De afwikkeling

Van begin 1918 af geven de artikelen van De Clercq in de *Gazet van Brussel* hoe langer hoe minder blijk van politieke belangstelling. Hij komt wel nog sporadisch en dan zeer nadrukkelijk op voor de volledige zelfstandigheid van Vlaanderen. Maar zijn betoogtrant mist, zoals zo vaak, overtuigingskracht. Tegen vele anderen in blijft hij de Duitsers nog lang vertrouwen schenken⁴⁹. Hij neemt deel aan de grote meetings in het kader van de volksraadplegingen, die in het voorjaar worden gehouden, en zet zijn propagandareizen in Duitsland voort.

Maar in juni 1918 is zijn belangstelling voor de Raad van Vlaanderen nagenoeg volledig verdwenen. De geïntensiverde contacten met Nederland, waar hij vaker naartoe reist, de nieuwe vloed van bijdragen in *De Toorts* en het feit dat hij zijn gezin reeds einde mei in Bussum in veiligheid heeft gebracht⁵⁰, wijzen erop dat hij in feite zijn geloof in de zaak van het activisme heeft verloren.

De groep Jong Vlaanderen is nu helemaal niet meer te spreken over zijn leiding in de *Gazet van Brussel* en vervangt hem door E.H. Rietjens. Op 31

45. 2, 33 (25.08.17).

46. *Is de „Vlaamsche” zaak een „Vlaamsche” zaak?*, 4.

47. A. Faingnaert, 677.

48. Door de oorlogsomstandigheden heeft de eerste bestuursvergadering pas op 23 februari plaats. De Clercq is er aanwezig: *De Toorts*, 3, 9 (02.03.18) 5; *Dietsche Stemmen*, 3, 5 en 6 (mei-juni 1918) 310-312.

49. Indrukken, 15.03.18; Lente, 23.03.18; Paaschen, 30.03.18; Een gewichtig besluit, 08.04.18.

50. Brief De Clercq-gezin, 28.05.18, A.D.C.

augustus verdwijnt zijn naam geruisloos uit de krant waar hij zo triomfante-lijk was binnengehaald.

Uit sommige van zijn uitlatingen tijdens vergaderingen van de Raad van Vlaanderen in diezelfde periode vernemen wij dat hij nu toch zware kritiek heeft op de manier waarop de Duitsers de activisten manipuleren⁵¹. Hij komt terneergeslagen terug van een bezoek aan het front te Laon, waar de bezetter hem samen met andere activisten heeft heengebracht. Maar tegen beter weten in houdt hij verbeten vol: „Ik geloof niet dat ik voor begin November zal kunnen komen. Er is hier zoveel werk, en ook voor de propa-ganda in Duitsland kan ik niet gemist worden”⁵².

Het débâcle van het activisme voltrekt zich nu zeer snel en De Clercq is op de vlucht voorbereid: „Maar ik kan zoo maar mijn post in den strijd voor Vlaanderen niet hals over kop verlaten”, schrijft hij nog aan zijn gezin op 25 oktober. Enkele dagen daarna moet hij toch met stille trom zijn vertrok-ken, want op 1 november is hij in Bussum⁵³. Hij heeft wel tot het einde gewacht. De vrienden van de Dietsche Bond hadden laten weten dat een individuele uitwijking in Nederland geen goede indruk zou maken⁵⁴.

We stelden vast dat De Clercq, een korte periode niet te na gesproken, wei-nig invloed had op de strekking van de *Gazet van Brussel*. Hij speelde even-min een rol van belang in de Raad van Vlaanderen. Enkel in het kader van de propaganda liep hij in de kijker. Zijn verzen wekten grote geestdrift tij-dens de meetings en hadden een bezielende invloed. Daar vooral ligt zijn betekenis voor het activisme. Op de achtergrond van zijn handelen staat nochtans steeds zijn inzet voor de Groot-Nederlandse gedachte. Het heil voor Vlaanderen ziet hij uiteindelijk slechts in Groot-Nederland. Over zijn rol in de naoorlogse periode hebben we het in een volgende bijdrage.

51. *Archives*, 67-69 en 115.

52. *Archives*, 446 en brief De Clercq-gezin, 19.09.18, A.D.C.

53. Brief De Clercq-Ria Vervoort, 01.11.18, archief van R. Vervoort, met wie hij sedert lange tijd sentimentele banden heeft aangeknoopt.

54. *De Dietsche Gedachte*, 2, 2 (15.06.27) 7.